

«شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» كىتاب نەشر قىلىش تۈرى (1230)
“东风工程” 图书出版项目之1230

ياڭ جىجۇن

دوككى

Dokky

(1)

بۇ كىتابنىڭ مەزمۇنى دۆلەت بىلەن خەلق ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت ۋە خەلقنىڭ ھاياتىغا بولغان قىزىقىشنى كۆرسىتىدۇ.

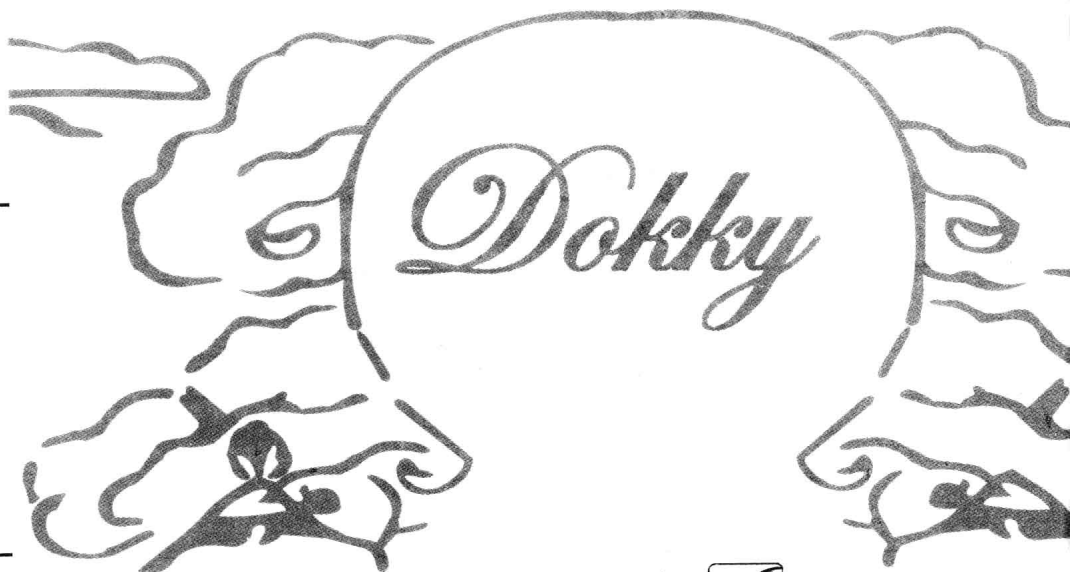
بۇ كىتابنىڭ مەزمۇنى دۆلەت بىلەن خەلق ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت ۋە خەلقنىڭ ھاياتىغا بولغان قىزىقىشنى كۆرسىتىدۇ.

ياڭ جىجۇن

دوگكى

(1)

بىلە خالىق باسپاسى

图书在版编目 (C I P) 数据

藏葵. 上 : 哈萨克文 / 杨志军著 ; 迪力夏提·吾力拜, 古丽美热·霍孜汗译. — 奎屯 : 伊犁人民出版社, 2007. 10 (2010. 6 重印)
(东风工程)
ISBN 978-7-5425-1101-0

I. ①藏… II. ①杨… ②迪… ③古… III. ①长篇小说—中国—当代—哈萨克语 (中国少数民族语言) IV. ①I247. 5

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2010) 第 124411 号

总 策 划: 努尔泰·克亚斯别克

策 划: 李春光

翻 译: 迪力夏提·吾力拜
古丽美热·霍孜汗

责任编辑: 赛力克·郝文拜

责任校对: 加娜尔·那比哈孜

藏葵 (上) (哈文)

杨志军 著 迪力夏提 等译

伊犁人民出版社出版发行
(奎屯市北京西路 28 号 邮政编码 833200)

新疆新华书店经销

新疆新华印刷厂印刷

880×1230毫米 32 开本 8 印张

2007 年 10 月第 1 版 2010 年 7 月第 2 次印刷

印数: 1—3720 册

ISBN 978-7-5425-1101-0

定价: 16.90 元

باس جوبالاۋشى: نۇرتاي قىياسبەك ۇلى
جوبالاۋشى: لي چۇنگۇاڭ
اۋدارعاندار: ءدىلشات ورالباي ۇلى
گۇلميرا قوزىقان قىزى
جاۋاپتى رەداكتور: سەرىك قاۋىمباي ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتور: جانار ءنابىيعازى قىزى

دوككي (1)

بلە حالىق باسپاسى باستىرىپ تاراتتى
(كۇيتىڭ قالاسى بيجىڭ باتىس كوشەسى 28-اۋلا)
پوچتا نومىرى: 833200
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىمىدە ساتىلادى
شىنجاڭ شىنخۇا باسپا زاۋودىدا باسلىدى
فورماتى : 1/32 1230 × 880 باسپا تاباى: 8
2007-جىل 10-اي 1-باسپاسى 2010-جىل 7-اي 2-باسىلۋى
تىراجى: 1—3720

ISBN 978—7—5425—1101—0

باعاسى: 16.90 يۋان

الغى ءسوز

«شعس جەلى ىنجه نەرياسى» — مەملەكەت پەن اۆتونوميالى رايون
ءىر تۇتاس جوسپارلاپ، اۆتونوميالى رايوندىق باسپا ءسوز مەكەمەسى
اتقارۋعا ورنالاستىرعان، حالق جوننەن اسا يىگىلىكتى ىنجه نەريا.
مۇنداعى باستى مىندە — اقپارات، باسپا ءسوز ارقىلى بۇكىل
شىنجاڭداعى ءار ۇلت ەگىشى — مالشىلارعا عىلىم — تەحنىكا
بىلىمدەرىن جالپىلاستىرۋ، ولارعا وزىق مادەنيەت تاراتۋ، ءسويتىپ، ءار
ۇلت ەگىشى — مالشىلاردىڭ عىلىم — تەحنىكا بىلىمدەرىن ۇيرەنۋى،
ساپالارىن جوعارىلاتۋى ولاردى كەدەيلىكتەن قۇتىلدىرىپ، دوڭگەلەك
داۋلەتتى ورەگە جەتكىزۋ جونىندە اقپارات — باسپا ءسوزدىڭ الەۋمەتتىك
قىزمەت وتەۋ جۇيەسىن قۇرۋ بولىپ تابىلادى.

بۇكىل شىنجاڭداعى «سان مىڭداعان اۋىل — قىستاققا» كىتاپ،
دىبىس — كەسكىن بۇيىمدارىن جەتكىزۋدىڭ ءوزى «شعس جەلى
ىنجه نەرياسىنىڭ» ماڭىزدى ويەكتىلەرىنىڭ ءبىرى. وسى ويەكتى دە
سوتسيالىستىك جاڭاشا اۋىل — قىستاق قۇرۋ قۇرىلىسىنىڭ اياق
السىن، ورتالىقتىڭ اۋىل شارۋاشىلىعى، اۋىل — قىستاق دىقاندەر
قىزمەتى جونىندەگى ورنالاستىرۋىنىڭ ماڭىزدى ءتۈيىنىن وزەك ەتە
وتىرىپ، پارتىيانى، وتاندى، سوتسيالىزمدى ءسۈيۋ جونىندەگى، اۋىل
شارۋاشىلىعى، اۋىل — قىستاق، دىقاندەر ءۇشىن عىلىم — تەحنىكا
جالپىلاستىرۋ جونىندەگى، دەنساۋلىق ساقتاۋ، دەنساۋلىقتى قورعاۋ
جونىندەگى، زاڭ جالپىلاستىرۋ جونىندەگى، ازامات جاسىنا
تولماعاندارعا ارналعان ىدەيا — ءمورال قۇرىلىسى جونىندەگى، قوس ءتىل
وقتىۋى جونىندەگى، ۇلتتاردىڭ ءداستۇرلى وزىق مادەنيەتىن
ساۋلەندىرۋ جونىندەگى، كوڭىل اشۋ جونىندەگى، سوتسيالىستىك
جاڭاشا اۋىل — قىستاق قۇرۋ جونىندەگى، دىنگە ماركستىك كوزقاراستى،
پارتىيانىڭ ۇلت ساياساتى مەن ءدىن ساياساتىن جالپىلاستىرۋ
جونىندەگى باسلىمداردى — مىنە، وسى ون ءتۈر بويىنشا شىعارىلاتىن

باسىلىمىداردى باسپادان شىعارۋ ۋىمىداستىرىلىپ وتىر. وسى
باسىلىمىدارغا مازمۇنى جاقتان سوتسىيالىستىك جاراسىمدى قوعام قۇرۇ،
سوتسىيالىستىك جاڭاشا اۋىل-قىستاق قۇرۇ نەگىزگى جەلى، ەگىن-
مال شارۋاشلىق رايوندارىندا «ۋندىرىسى ورەندەگەن، تۇرمىس كۇيى
جاقسارغان، اۋىل سالتى ورەنيەتتى، قىستاق كوركى رەتتى دە تازا،
باسقارۋى دەموكراتىيالى» ورەگە جەتۋ نىسانا، «ەگىن-مال
شارۋاشلىغىمەن، ەگىن-مال شارۋاشلىغى رايوندارىمەن، ەگىنشى-
مالشىلارمەن ەتەنە بولۇ» ماقسات، ءار ۇلت ەگىنشى-مالشىلاردىڭ وقىپ
تۇسىنە الۋى، ۇيرەنىپ بىلە الۋى، يىگىلىگىنە جاراتا الۋى پرىنسىپ
ەتىلدى. بۇل كىتاپتاردىڭ ءتىلىنىڭ قاراپايىم، مازمۇنىنىڭ ۇعىنىقتى
بولۇنا قۇلىشىنىس جاسالدى، تەكىستكە سۇرەت قوسا بەرىلدى، دىبىس
تاسپاسى دايىندالدى، ءسويتىپ، كىتاپتاردىڭ عىلمىلىلىغى،
قولدانىلمالىلىغى، ءبىلىم بەرگىشتىگى جانە قىزىقتىلىغى
كورنەكتىلەندىرىلىپ، جاڭا تەحنىكا، جاڭاشا كوزقاراس، جاڭا ءبىلىم
ارقىلى ءار ۇلت ەگىنشى-مالشىلاردىڭ جاڭاشا ويلاۋىنا، تىڭ ءورس
اشۇىنا، كوز اياسىن كەڭەيتۋىنە شاپىت بەرىلدى جانە كۇش سالىندى.
ءار ۇلت ەگىنشى-مالشىلاردىڭ كىتاپ ساتىپ الۋ، كىتاپ وقۇ
قىنىشىلىغى ماسەلەسىن «شىعىس جەلى يىنجەنەرياسىن» جۇرگىزۋ
ارقىلى العاشقى ادىمدا شەشىپ، بۇكىل شىنجياڭداى ەگىن-مال
شارۋاشلىغى رايوندارىن كىتاپپەن، دىبىس-كەسكىن بۇيىمدارىمەن
قامداۋدىڭ تاپشىلىغى ماسەلەسىن ءونىمدى تۇردە باسەڭدەتىپ، از
ۇلتتاردىڭ تاڭداۋلى باسىلىمدارىنىڭ قامتىلىم كولەمى مەن نىقيال
كۇشىن اناعۇرلىم كەڭەيتىپ، ءار ۇلت ەگىنشى-مالشى قاۋىمىن
ءونىمدى ارتتىرۋعا، كىرىستى مولايتۋعا، عىلمى جولمەن بايۋعا دۇرىس
باستاۋ ءۇشىن، ءبىز ولارعا اقىلدىق جاقتان ۇتىمدى كومەك جاسالۋىن
جانە ولار ءۇشىن رۋحانى كۇش ازىرلەنۋىن تىلەيمىز.

شىنجياڭ اقپارات-باسپا ءسوزى بويىنشا «شىعىس جەلى
يىنجەنەرياسىنا» جەتەكشىلىك ەتۋ گرۇپپاسىنىڭ كەڭسەسى

اكەمنىڭ دو ككىسى (كەرسىپە)

1

مەنىڭ ۋىسى رومانىدى جازۇنما اكەمە ۋارى دو ككىلەرگە دەگەن
سالىنىشىم ارقاۋ بولدى.

جەتتى جاستالى كەزىم بولاتتىن. اكەم ۋوش وزەن قاينارىندالى
يۇشۇل ساحاراسىنان امام ەكەۋىمىزگە ۋىر دو ككى كۇشىگىن اكەلىپ
بەرىپ:

— دو ككى — تىبەتتەردىڭ قازىناسى. بارلىق كەرەكتەرىگە
جارايدى، جاقسى اسراڭدار، — دەپ تابىستادى.

دو ككى كۇشىگى امام ەكەۋىمىزگە ۋركە قاراپ، مۇلدە جاقىنداماي
قويدى. ونىڭ بۇل مىنەزى بىزگە جاقپادى دا، ەكى اپتادان كەيىن ونى
قاندەنگە ايرىباستاپ جىبەردىك. اكەم بۇعان ەداۋىر رەنجىدى، ۋىراق
كۇشىكتى قايتارىپ اكەلۋگە ۋىزدى قۇزامادى. دو ككى كۇشىگى ەكى
كۈننەن كەيىن ۋوزى قاشىپ كەلدى. اكەم بۇعان بالاشا قۇانىپ:

— قايتىپ كەلەدى — اق دەپ ويلاعامىن. ادالدىق دەگەن مىنە
ۋسى، بىلەسىڭدەر مە؟ — دەدى بىزگە.

ۋكىنەرلىگى، ەركەلەۋدى بىلمەيتىن بۇل سۇيقباس كۇشىككە
ۋىزدىڭ جاقسى قاراماعانىمىزغا اكەم ۋكپەلەپ، ونى سىلارغا قايتا
اپارىپ تاستادى.

سىناپتاي سىرەپ ون ۋورت جىل ۋتە شىقتى. ۋسى ون ۋورت
جىلدا، مەن اسكەردە بولىدىم، جوعارى مەكتەپ ۋقىدىم، ۋدان «چىڭخاي
گازەتىندە» ۋتىلىشى بولىپ ىستەدىم. تۇڭغىش رەت تىلشلىك بابىمەن
سىلارغا تۇسكەن كەزىم بولاتتىن. تىبەتتەردىڭ تاس ۋىمىنە جاقىنداي

بەرگەنمىدە، تاپىنشاڭداي قارا دوگگى ملغان قاراي جۇگىردى. ايلاق دىبىسى ات تۇيلىغىنداي تاسىرلاپ، جەر سولقىلىداپ بارا جاتقانداي ئېلىندى ملغان. قارا دوگگى قازىقتى شىنجىرىمەن قوسا سۆزىپ، الپىتى. قازىق شىنجىردىڭ ئۇشىدا جەرگە اندا - ساندا ئېىر ئىيىپ، ورتەكەشە بىرىشپ كەلدى. مەن شوشىغانىمىنان نە سىتەرىمدى بىلمەي، تۇرغان ورنىمدا سىلەيىپ قاتىپ قالپىپىن.

ئېىراق، قارا دوگگى ملغان تىسىپەدى. ەكى ادىمداي الدىما جەتپ كەلدى دە، كوزىمە قادالا قاراعان كۇيى شوقىيىپ وتىردى. ارتىنان قۇا جۇگىرىپ كەلگەن دەنرۇڭگەب ەسىمدى تىبەت لىاي بۇل دوگكىدىڭ ون ئورت جىلىدىڭ الدىنداى ئېىزدىڭ ئېگە اپارىپ قايتا كەلىنىگەن كۇشك ەكەنن، مەنى تانىپ تۇرغانن ايتتى.

مەنىڭ دوگگى جونىندەگى تۇسىنىگىم وسى كەزدەن باستالدى. مەن ونى نە ئبارى ئېىر - اق اي اسىراىام. ئېىراق، ارادا ون ئورت جىل وتسە دە ول مەنى يەم دەپ تانىپ وتىر. ونىڭ ئېىر كۇندىك يەسەن ماڭگىلىك جادىنا ساقىتايىن وسى قاسىيەتى ئۇشش، ئىت بولسا دا، وعان دەگەن قۇرمەتىم ارتا ئۇستى. ارىستان تۇلعالى وسى قارا دوگگى ئولپ كوپ وتپەي، مەن ئۇش وزەن قاينارىنا تۇراقتى ئىلىشى بولپ كەلدىم دە، جالغاستى التى جىل تۇردىم. سىلارادا وتكەن وسى التى جىلدىق ومىرىمدە كوپتەگەن دوگكىلەردى كوردىم. ولار قانشا قابىلان، قانشا شاركەز مىنەزدى بولسا دا، ئېىرىنىشى رەت كورگەندە - اق ملغان بوتەن مىنەز كورسەتپەي، ئوز يەسەن كورگەندەي ەركەلەپ جاقىندىق بايقاتاتىن. ولاردىڭ يەلەرى بۇعان باستابىندا تاڭىعالاتىن. سۇراسا كەلىپ، كەمنىڭ كىم ەكەنن بىلگەن سولڭ بارپ تۇسىنگەن ولار:

— باسە، بۇلار سەنى دەنەڭدەگى كەڭنىڭ يىسىنەن تانىپ تۇر كەن ەمەس پە، — دەپ ئماز بولا كۇلەتىن.

وسى التى جىلدا كەم يۇشۇلدەن كەتكەن ئېىر دوگكىمەن بىرگە قالادا تۇردى. ال، ئستىرتتە جۇرگەن مەن كەم مەن دوگگى جونىندەگى ئىزدەردىڭ شۇڭەتىنە شۇگە بەردىم. كەم سىلارادا جىيرما

نەشە جىل تۇرۇپ، ئىلىشى، ۋىتىۋىشى، جازۋىشى ئارى باسشى دا بولغان. ساھاراداعى اكەم مەن دوگگىلەر جونىندەگى اغىز - اغگىمەلەر مەنىڭ ۋىسى رومانداغى بايانداۋالارما تولۇق ۇقساپ كەتپەگەنمەن، ۋىز الدىنا حىكاياتتىق سىرلارى بار ەدى. قايسى كەزدەرىندە بولسا دا اكەمنىڭ اۋلاسنان بىرنەشە دوگگىي ۇزىلىپ كورگەن ەمەس، ۋىنىڭ ۇستىمەن، ۋىلار ىلغىي تازا قاندى ۇرعاشى دوگگىلەر بولاتىن. ۋىسى ۇرعاشى دوگگىلەر ئار رەت بىرنەشەدەن كۇشىكتەيتىن دە، اكەم ۋىلاردى قاجەتسىنۇشىلەر مەن اۋەستەنۇشىلەرگە بەرەتىن. سوندىقتان، اكەم تانىتىن، اكەمدى تانىتىن، اكەمنىڭ اسراۋىمەن قاتىمى بار دوگگىلەر ۇش ۋىزەن قاينارىنداعى كەز كەلگەن ساھارادان تابىلا بەرەتىن. بىر تىبەت كادردىڭ ايتۇنىشا، «مادەنىيەت توڭگەرىسى» كەزىندە ادراقپايلار اكەمدى كۇرەسكە تارتۇ جونىندە تورت تۇن تالقى جۇرگىزىپ، اقىرى ۋىرتاعا تارتىپ شىعۇعا باتىلدارى بارماپتى. سەبەبى: ۋىلار اكەمنىڭ دوگگىلەرىنىڭ ۇش ۋىننان قورقىپتى. مەن اكەم ۇشنى ماقتانامىن، ۇزىم ۇشنى دە ماقتانامىن. ۋىتكەنى، ۋىسى زەرەك تە ايباتتى دوگگىلەر ماغان اكەمنىڭ كىم ەكەنن، ۇزىمنىڭ دە كىم ەكەنمىدى، مەندە اكەمنىڭ گەنى بار ەكەنن، اكەمە اۋماي تارتقانمىدى ۇعىندىردى.

ۇش ۋىزەن قاينارىندا تۇرغان التى جىلدا مەندەگى اكەمنىڭ گەنى ساۋلەلەنىپ، مەنى ساھارا ۋىمىرنە تەرەڭ بويلاقتى، ناعىز تۇرمىس ازاماتىنشا تۇرمىس كەشىرتتى. ۋىبىلىس ۋىرتالىغى بولغان گىگودو قالاشىمىنا ارا - تۇرا بارعانىم بولماسا، كوپ كۇندەرىم قالاشىقتان شالعايدا جاتقان زادو، چۇمارلىب ساھارالارىندا، كامبالاردىڭ ناڭچىيان ساھاراسىندا ۇتتى. مەن ۋىسى كەزدەردە بۇرىن اكەم تۇرغان ۋىتباسىلارىندا، مالشى شاتىرلارىندا، بۇتھانالارداعى سوپى جاتاقىلارنىدا تۇرۇپ، جايىلىقتا سىرەك كەزىگەتىن دوگگىلەردى كۇن ساين كورۇپ تۇردىم ئارى ۋىلارمەن تانىسىپ كەتتىم. تىبەتتەرشە كىيىنپ، اتقا ۇمىنپ، مالشىلاردىڭ بارلىق شارۋالارىندا، بارلىق مەرەكەلىك قىمىلدارى مەن ۇدنى قىمىلدارىندا ۋىلارمەن بىرگە بولدىم. مالشىلارمەن

بىتە قايناسىپ، اس - تاماق، اراق - شاراپتا بىرگە بولۇپ، مالىن قايرىسىپ، يىتسە تاماق بەرىپ، «وتىمەن كىرىپ، سۆيىمەن شىعەپ» دەگەن سىياقتى، جۇبايلار اراسىنداعى، كورشىلەر اراسىنداعى داۋ - دامايىدى شەشۋگە دەيىن كۈمەكتەسىپ، بىتە قايناسىپ كەتتىم. سول كەزدەردە تىلشلىرىدىڭ، اسىرەسە، مەن سىياقتى قىير شەتتەگى مالشى سىلاراسىندا جۈرگەن تىلشنىڭ مىندەتى تىم اۋىر دا ەمەس ەدى، ەبىر - ەكى ايدا ەبىر ەابار ەازسام، سونىڭ ەوزى ۇلكەن ەڭبەك سانالاتىن. نە سىتەيمىن دەسەم دە، ەوز تىزگىنىم ەوز قولىمدا بولاتىن. كۈبىنەسە سىتەيتىندەرىم - ەوزىم تۇرغان ەۋىدىڭ نەمەسە بۇتچانانىڭ دوگكىلەرسىن ەرتىپ، اللىس سىلارالاردى قىدىراتىنمىن، مالشى شاتىرلارىندا شىلقا ماس بولۇپ ەاتىپ قالاتىن كەزدەرىم دە بولاتىن. وسى كەزدەردە ەبىر تىبەت قىزىمەن باس قۇراسام، اكەم قۇساپ دوگكى اسىراسام، قىستا ەسۈرى ەت ەيىسى بۇرقىراغان توشالادا قىستاسام، ەازدا كوك ەايلاۋعا اق شاتىردى تىگىپ تاستاپ مال باقسام، وقتا - تەكتە دوگكىلەرىمدى ەرتىپ قارلى تاۋداعى ورمان اراسىنان ەڭ اۋلاسام دەپ ەيلايتىنمىن. وسىندا ەيلاردىڭ ەتەگىمەن ەوزىمنىڭ وسىندا ۋاقىتتىق تۇراتىن ەتىلىشى ەكەنمىدى ۇمىتىپ كەتكەن كەزدەرىم دە بولغان.

ەبىر رەت، چۇمارلىبتا ارپا ارالىمىن كۈبىرەك سىلتەپ، ەسىمىنەن تانا ماس بولۇپپىن. ەتۈن ەارىمىندا سىرتقا شىعەپ، سالىقن اۋانىڭ تىتىركەندىرۋىمەن قۇستىم. ەسىك الدىندا ەاتقان ەبىر دوگكى مالىن قاراعان جوق، توتە كەلدى دە قۇسسىمىدى ەالاپ - جۇقتاپ تازالاپ تاستادى. قۇسقىقا ماس بولغان ول قۇسقان ەەرىمە ەىجىلىپ قالغان مەنىڭ قاسىما سۇلاپ ەتۈسىپتى. ەسۈيتىپ، مەن ماس ەيتتى قۇشاقتاپ دالادا ۇيقتاپ قالىپپىن. ەرتەسى تاڭەرتەڭ ۇيىقلى - ەياۋ ماڭايمىدى سىپالاسام، ەۋستى - باسىن تۈك باسقان بىرەۋ دوگكىيىپ قاسىمدا ەاتىر، اكەۋ، دىگى دۇندىروننىڭ (ەۋى يەسى) ۇستىنە تۈك قايتاپ كەتكەنى نەسى؟ دەپ شوشىپ قالىدىم. بۇل ەسىم ەل اراسىندا كۈلكىگە

اينالىپ، بۇكىل سلحارغا تاراپ كەتتى. مەنى كورگەندە قىزدار سىقىلداي كۈلەتتىن، بالالار: «اۋزىن ئيت جالاعان، اۋزىن ئيت جالاعان!» دەپ شۇنىلدايتتىن بولدى. سودان باستاپ ونداعلار مەنى ئىشلىتىپ دەپ مەس، «دېگى دۇندىروننىڭ ئۆيىدە يىتپەن بىرگە ماس بولغان جىگىت» دەپ تانىستىراتتىن، ئۆيلەرنى قوناققا شاقىرىغاندا: «بىزدىڭ ئۆيىدە دو ككىمەن بىرەر رومكا قىلىپ قايىت» دەپ اۋزىلەيتتىن بولدى.

مەن ول كەزدە شاقىرىغان جەردى قۇر قالدۇرمايتتىنمەن. بىر جىلى جازدا جەلۋىڭ ئۆيىنىڭ مالشىسى گارىننىڭ ئۆيىدە قوناق بولۇپ بىر اپتا تۇردىم. وسى بىر اپتادا سول ئۆيىنىڭ تايىنىداي قارا دو ككىيى مەن ابدەن ئۆيىلىسىپ الدى. ول مەنى سلحارنىڭ قاي تۈكپىرىدە جۇرسەم دە ئۆيىدە تۇرۇپ باراتتىن. سول مەنەنەن ونى بۇرىن اكەم اسىرغان بولۇشى مۇمكىن دەپ تە جۇرئالدايتتىنمەن. بىر نەشە جىلدىن كەينى، مەن سلحاردان كەتتىن بولۇپ، جەلۋىڭ ئۆيىنى تاندىم. قارا دو ككىي مەننىڭ ورىن - كۆرپەمدى الپ الپ ساقا كەتتىن بارا جاتقانمىدى بىلگەندەي سەزىكتەنە قاراپ تۇرغان بولاتتىن، ئۆتۈمبىلىگە ئۆتۈپ قوزغالۇمىز - اق مۇڭ كەن، اتىلىپ كەلىپ ئۆتۈمبىلىنىڭ كەز كەلگەن جەرىنەن قاپا تىستەلەگەندە، تىستەرىنەن قان شەپپ كەتتى. مۇمكىن ول مەنى وسى ئۆتۈمبىلى زورلاپ كەتتىن بارا جاتىر دەپ ويلاسا كەرەك. كەينى ەستۈمىز شە، مەن كەتكەنەن كەينى، قارا دو ككىي بىر اپتالغا شەپپىن ئار تاپاي، بارلىق تىرىشلىك تىنىسىن مەن الپ كەتكەندەي بۇراتىلىپ جاتىپ الپتى. باسقا امالى تاۋىلىغان ونىڭ يەسى بىر قويدى باۋىزداپ، ئۆستىنە ازداپ قاسقىردىڭ تۈگىن جاپىستىرىپ، ونىڭ الدىنا تاستاپتى دا:

— سەنىڭ مالغا قارىغاننىڭ وسى ما؟ قويدى قاسقىر قىرىپ جاتسا، بۇراتىلىپ جاتقاننىڭ مەن، نەگە اسىردىم سەنى؟ قاراشى، مەن قاسقىردىڭ تۈكتەرىن كوردىڭ بە؟ ولاردى جازالاماي نەپپ جاتىرسىڭ! — دەپ زەككىپتى. يەسنىڭ بۇل سوزدەرى ونىڭ نامىسىن قوزغاسا كەرەك، بىر جىلدىن بەرى بۇرى ئاۋلىنىڭ قاراسىن

كورمەگەن دوگگىي ءوزىنىڭ بار تىرلىكتەن كۈدەر ءۇزىپ، تورىيىپ جاتقان كەزىندە ءبورىنىڭ باسا كوكتەپ باسىنعانىنا عازاپتانعانداي سۈيرەتلىك ورىننان تۈرۈپ، زورلانا تاماقتانىپ الپ، ءوزىنىڭ تىەسىلى مىندەتىن اتقارۇ ءۇشىن مال تابىنىنا قاراي بەتتەپتى.

وگىنەرلىگى، مەن كەيىن جەلۇڭ اۋلىنىا بىرنەشە رەت بارعانىمدا گارىندى دە، ملعان سونشالىق ۇيرلەسىپ كەتكەن قارا دوگگىيدى دە مۇلدە ۇشراتا المادىم. ەستۈشمە، ول جەردىڭ جايىلىمى تۇياقكەستى بولپ، مال شوپتەن تارىققاندىقتان، ولار قونىس اۋدارىپ كوشىپ كەتپتى.

2

مەن ءۇش وزەن قاينارىنداعى تىلشلىك مىندەتىمدى اياقتاتىپ، قىرتسىم سۈيمەيتىن بايلى قالاعا قايتىپ كەلدىم. ءبىراق، سلحاراعا، دوگگىگە بولعان سول سلەمنىشتى كۈندەرىمدە وراي بولسا قالت جىبەرمەي وندا بارىپ تۇردىم. قارلى تاۋ، سلحارا، جۇيرىك ات، مالشى، دوگگىي، ءسۈتتى شاي، مىنە بۇلار مەن جونىنەن التى ارقاۋ سانالاتىن - دى ءارى بۇلاردى رۇحاني سۈيەنىشمە بالايتىنمىن، اسىرەسە، دوگگىيلەردى قاتتى سلەناتىنمىن، ويتكەنى، ولاردى اكەم دە جاقسى كورەتىن. مەن اكەمنى: «دوگگىيدى نەگە جاقسى كورەسىز؟» دەپ سۇرلغانىمدا، اكەم ملعان ەش ويلانباي - اق: «دوگگىي جاقسى، قاسقىرعا ۇقساميدى» دەپ جاۋاپ بەرەتىن.

اكەمنىڭ وى سلحارالىقتاردىڭ ويمەن توعىسىپ جاتاتىن. سلحاراداعى مالشىلار قاسقىردى قاندى اۋىز قارقاشى، مىقتىغا باس ءيىپ، ءالسزدى باسىناتىن، دوستىققا قاستىق سستەيتىن ءوزىمىشل قانقۇيلى دەپ ەسەپتەيتىن. ال، دوگگىي بولسا ونىڭ كەرىسىنشە ادال، جاماندىققا جانى قاس، ەر جۇرەك باتىر سانالاتىن. قاسقىر تەك قارا باسىنىڭ قامىن كۈيتتەسە، دوگگىي بۇكىل ءومىرىن وزگەلەر ءۇشىن

كۈرەسۈمەن وتكىزەدى. قاسقىر قۇ كەڭىردەگىن كۈيتتەپ، قارا باسىنىڭ تىرلىكى ئۈشىن باسقارلارنىڭ قانىن توگەدى؛ دوگكى ادبەتتىلىكتى جاقىتاپ، ادالدىق ئۈشىن كۈرەسەدى. قاسقىر مەن دوگكىنىڭ ئۈش قايناسا سورپاسى قوسىلمايدى. سوندىقتان، اكەم جاۋىز، قاسكوي، ئۈزىمىش، الاياق، الدامكۈستەردى «ول بىر قاسقىر» دەيتىن. «ازاماتلارنىڭ ئورال ولشەمى» دەيتىن بىر كىتاپشاعا اكەم «دوگكى ولشەمى» دەپ ەسكەرتىپ جازىپ قويغان بولاتىن. ول ماعان:

— بىز دوگكىلەرمەن بىرگە الاڭسىز تۇرمىس كەشىرۋىمىز كەرەك، قاسقىرلار سۈمىن قادالغان ورتادا جاۋتاڭداۋمەن كۈن كەشىرۋىنىڭ قاچەتى جوق، — دەيتىن.

اكەم ئىرى كەزىندە بىزنىڭ قوعامىمىزدا قاسقىر مەنەزدەمەلىك، قاسقىرغا تابىنىۋىشلىق دارىپتەلمەگەن، قاسقىر مادەنيەتى ئالى تارالا قويىلغان بولاتىن. ايتپەگەندە، اكەمنىڭ قاناشلىق قاسىرەتتەنەرىن كىم بىلىسەن.

وگىنەلىكى، اكەم ئىرى كەزىندە دوگكىنىڭ ئناسلى شەگىنە باستالغان. «دوگكى رۈخى» اكەمنىڭ بۈكىل ومىرىنە ارقاۋ بولپ كەلسە دە، بىراق ول ئومىرىنىڭ سوڭى كەزەڭدەرىنە، قالدالى سەمەنت ۋىدە سوناۋ قىر سىلارنى جانە وندالى دوگكىلەردى اڭساۋمەن ئوتتى. ئار رەت اكەمنىڭ تورىمىڭقى كوڭىل كۈيىن كورگەنمىدە، قايتسەم دە دوگكى جونىندە بىر كىتاپ جازامىن، باس كەيىپكەرى دوگكى جانە اكەم بولادى دەپ مىقتاپ بەكىنەتىمىن.

دوگكى — ون مىلليون جىلدىڭ الدىندا گىمالايدا جاسالغان جالدىس يىتەن وزگەرگەن ۋىستىرتتە جاسايتىن ئىت تۈرى، يىتەر دۇنيەسىندەگى ۋاقىت پەن ورتانىڭ وزگەرتۈنە ۋىستىرتتە بىردەن — بىر ئىرى تاس ەسكەرتكىش. ول ئوز داۋىرىندە چىڭخاي — شىزاڭ ۋىستىرتىندە وكتەم جىرتقىش اڭدار قاتارىندا جاسالغان. التى مىڭ جىلدىڭ الدىندا عانا قولغا ۋىرەتىلىپ، ادامزاتپەن بىرگە تىرشلىك كۈرە باستالغان. سونداي — اق، ادامزاتنىڭ دوسىنا اينالىپ، كۈپتەگەن

اتى زاتىنا سايى اتاۋلارغا يە بولغان. ەرتە زاماندىلى ادامدار ونى «دىنازاۋىر ۋىت» دەپ اتالغان، چىانلۇڭ پاتشا وعان «ۋىت سۇلتانى» دەپ باغا بەرگەن، تىبەتتە «سىنگە» (ارستان) دەپ اتالغان؛ دو ككىدى زەرتتەۋىشلەر «مەملەكەت اسلى»، «شەخىستىڭ كىيلى ۋىتى»، «دۇنيەدە سىرەك كەزدەسەتتىن قابالغان ۋىت»، «كۈللى الەمگە ايگىلى ەڭ بايرىغى، ەڭ سىرەك، ەڭ قابالغان ۋىرى دەنەلى ۋىت ۋىرى»، «دۇنيە جۈزىندەگى قابالغان يىتەردىڭ اتاسى» دەگەن سىياقتى اتاۋلارمەن اتاپ كەلدەدى. 1275 - جىلى يىتالىالىق ەكسپەدىتسىياشى ماركوپولو ۋىرى كورگەن دو ككىدى «تىبەتتەن ومىرىمدە كورمەگەن ۋىر ۋىت ۋىرىن كەزدەستىردىم. ونىڭ ۋىرى تۇلعالى تاپىنشاداي، گۈرىلدەگەن داۋىسى ارستانداي» دەپ سۆزەتتەگەن. جاڭا ەرانىڭ 1240 - جىلى شىخەسحان ەۋروپاغا شابۋىل جاساعاندا، ونىڭ سولتۇستىككە ۋىت ەرتىپ شەرۋ تارتقان قوسىنىنان وتىز نەشە مىڭ دو ككى ەۋروپادا قالىپ، وسى تازا قاندى گىمالاي دو ككىمەن بۇدانداستىرىلغان ۋىرى تۇلعالى جۇمىس يىتەرى باستىۋ، لوتىۋەر، گەرمانىيا دانىسى، فرانىيا سانت بەرناردى، كانادانىڭ نەۋفالاندى، انگىلىيا ماستىفى، ت. ب. لار جارىققا شىققان. انە، سوندىقتان ەۋروپا، ازىيا قۇرىلىقتارىندىلى ۋىرى دەنەلى قابالغان يىتەردىڭ نەگىزىنەن بارلىغىنىڭ ارعى تەگى دو ككى دەۋگە بولادى.

اكەم تام - تۇمداپ جىنلغان دو ككى جونىندەگى وسى تەكتەس بىلىمدەردى ەستەلىك داپتەرىنە جازىپ، ۇنەمى سوعان قاراپ وتىراتىن. داپتەرىندە دو ككى تۇرالى ۋىرى بىلەتتىن اڭىزدار دا بار بولاتتىن. بۇل بىزگە دو ككىدىڭ چىڭخاي - شىزاڭ ۇستىرتىندە ەرتەدەن قازىرگە دەيىن كىيلى سانالىپ كەلە جاتقاننى تۇسىندىرەتتىن اڭىزدار ەدى. ەرتە زامان اڭىزدارىندىلى «سۋاننى» (الىپ ارستان - اۋد) دەپ اتالاتتىن ايباتتى جىرتقىش ەڭ وسى دو ككىدى مەڭزەيدى. سوندىقتان، دو ككى «ساڭنى» (ۋىت قۇدايى - اۋد) دەپ تە اتالغان. تىبەت باتىرى گەسىر جونىندەگى اڭىزداردا ايتىلاتتىن جەڭمىپاز سوعىس پىرلەرىنىڭ كوپ ساندسىندا دو ككىلەر مەڭزەلەدى. بۇددا قورعاۋشى دورجى شۇكەننىڭ

قاسىنداعى ءبىرىشى ءۇلىيە قۇ سۇيەك پەرى ساڭبا كاربونىڭ وزگەرگەن تۇلعالىسى، ءۇلىيەلەر اتاسى ۋىنچىۋ جىيەنبو مەن ءۇلىيەلەر اناسى ۋما ءبۇبىنىڭ جولبارىس پەرىسى، الەم پاتشا اناسى باندان لامو مەن الباستى الاستاۋشى قارا قۇيىن ءۇلىيەنىڭ ءمىنىس كولىگى، ياراداز تاۋى مەن سامونىو تاۋىنىڭ تاۋى ءۇلىيەسى، قۇس جولى جايلاۋىنىڭ قورعاۋشى ءۇلىيەسى، سونداي - اق، ەكىنشى حانزاداعا بولىسىپ الەم ءۇلىيەسى سۇن ۋكۇڭمەن سايساتىن ءتاڭىر قۇتبانى - وسىلاردىڭ بارلىعى ايباتتى گىمالاي دو ككىلەرى دەپ ايتىلادى.

دو ككى جونىندەگى وسىنداي بىلىمدەر مەن اڭىزدار اكەمە زور جۇبانىش بولدى؛ اكەمنىڭ يۇشۇل سىلاراسىنان الپ قايتقان سول دو ككى كارتەيىپ ولگەننەن كەيىن دە، ونىڭ دو ككى تۇرالى سۇيىسپەنشلىگىنە مەدەۋ بولا بەردى. مەن اكەمدى قۇانتۇ ءۇشىن گازەتتەردەن دو ككىدىڭ نەگىزگى تارالعان جەرى، دو ككى جەتىلدەرۋ بازاسى، دو ككى باعالاۋ جىنالىسى، دو ككى كورمەسى جونىندەگى ماقالالاردى قىيىپ الپ اپارىپ بەرگەنمەدە، ول كەرىسىنشە كوڭىلىسىزدەنە قامىعپ: «ونى دو ككى دەۋگە بولام؟ ولار - ەرمەكتىك ءۇي حايۋانى» دەگەن بولاتىن.

اكەمنىڭ نازارىندا، دو ككى ءۇي حايۋانى سانالىمايتىن، قايتا دارا حايۋانات، سونداي - اق جوعارى ساپالىق بولمىس، كوشپەندى مالشىلاردىڭ اسقاق سەزىمىنىڭ رۇحانى تىرەگى دەپ ەسەپتەلەتىن، دو ككىدىڭ ءون - بويىنا سىلار تاعىسى مەن ءۇي حايۋاندارىندا بولاتىن ەڭ اسىل قاسىيەت، سىلاراداعى مالشىلاردا بولاتىن تاڭداۋلى ساپا جىناقتالغان دەپ قارالاتىن. دو ككىدىڭ ايباتى مەن قاجىر - قايراتى ادامداردىڭ سىلاپ - سىپاۋىمەن جالعاسپايدى، قايتا تەك چىڭخاي - شىزاڭ ۇستىرتىنىڭ قاتال قارلى بورانىندا شىڭدالادى. ەگەر ولار وتەگى كەمىندە ەلۋ پاينىز جەتىسپەيتىن ەلىسىز ۇستىرتتە قۇيىمتا اسىر سالماسا، نولدىن تومەن قىرىق گرادۇستىق قارلى دالادا كۇڭىرەنە ۇرمەسە، اۋىل ماڭىن تورۋىلداعان قاسقىر مەن قابىلاننىڭ شابۋىلىنا

«ارقاشان ساقاداي ساي تۇرماسا، مالشلاردىڭ بار تىرلىگىن ارقالاپ،
ۇستىنە الماسا، وندا ولاردىڭ سەزگىرلىگى، قاعىلەزدىگى، قايراتى،
قاسىيەتى شەگىنبەي قالمايدى. سوندىقتان، قالادى قالتاسى قامپىپ،
ارقاسى جەڭىلدەگەن حالقتىڭ دوگكىگە قىزىغۇى كۇن ساناپ
كۇشەيگەن سايىن، دوگكىدىڭ اقشالاي بلعاسى ارتقان سايىن،
كەرىسىنشە، اكەمنىڭ كوڭىل كۇيى قۇلازى، قۇلدىراي تۇستى.

مەن ۇنەمى اكەمدى جۇباتۇ ءۇشن، كەمىندە چىڭخاي - شىزاڭ
ءۇستىرتى بار بولادى ەكەن، وسى ءۇستىرتەگى دوگكىلەردە ءومىر
سۇرە بەرەدى دەيتىنمىن. مەن تالى دا، ەگەر چىڭخاي - شىزاڭ
ءۇستىرتىنىڭ جاراتىلىستىق ورتاسى قورعالىپ، دوگكى بازاسى
قۇرىلسا، تازا قاندى دوگكى تۇقىمى دا ساقتالىپ قالا بەرەدى
دەگەنمە، اكەم:

— ولاي دەگەننىڭمەن، قاسقىر ازايىپ بارادى مەس پە، —
دەپ سالقىن تارتا كۇلگەن.

شىنىندا، قاسقىر ازايىپ بارادى، جولبارس، قابىلان، قوڭىر
ايۇ دەگەندەردە سىرەپ كەتتى. جاۋى ازايىپان دوگكى جانە ونىڭ تابىيى
قاسىيەتى شەگىنبەي قالار ما؟ اكەم ءوز كوگەينىدەگى دوگكىلەردىڭ الدە
قاشان كەلمەسكە كەتكەننىن ىشتەي سەزىنگەن. ءبىراق اكەم، باقتىقا
جاري، قاسقىر ازايىپ، قاسقىر مەنەزدەمە مەن قاسقىر مادەنيەتنىڭ،
قاسقىرعا تابىنىۋىشلىقتىڭ قابىندايتىنىن تۇسپالداي العان جوق.

3

اكەم دوگكىگە دەگەن شەكسىز سالغىنىش شىنىدە دۇنيەمەن
قوشتاستى.

مەن اعام ەكەۋىمىز اكەمنىڭ دوگكى تۇرالى سۇرەتتەپ جازعان كىتابى
مەن قىيىپ شاپتالغان داپتەرىن ءبىر پاراقتان جىرتىپ، «ات باسنداى
التىن تابۇ قىيىن مەس، دوگكىدى ساقتاپ قالۇ وڭاي مەس» دەپ

جازىلغان مۇقاباسىمەن قوسا قاعاز اقشا رەتىندە اكەمنىڭ سۈيەك كۈلى سالىنغان قۇمىرانىڭ الدىندا ورتەدىك. بۇل ءبىزدىڭ باقى دۇنيە شىنىمەن بار بولسا، تىبەت دوگگىلەرى اكەمە سوندا سەرىك بولسىن دەگەن ءۇمىتىمىز ەدى.

كەلەسى جىلى كوكتەمدە، ەسكى دوستىمىز دادىرىنجىلىدىڭ ۇلى چاڭبا قولىندا حاداسى بار، ءبىزدىڭ ۇيگە كەلىپ، ءۇيدى ءبىر ايلانا بىزدەپ شىققان سولڭ بارىپ، اكەمنىڭ قايتىس بولغانىن ءبىلدى. ول حادانى اكەمنىڭ قارالى سۈرەتىنە ءلىپ، ونان كەيىن سۇمكاسىنان اكەمە الا كەلگەن سالەمدەمەسىن الپ شىقتى. ءبىز تاڭىرقاي اڭىرىپ تۇرىپ قالپىپىز، اكەلگەنى ءتورت دوگگى كۇشىگى ەكەن. ادالدىق پەن قۇرمەت جولدىن دوگگىشە ۇستانعان وسى تىبەت اعايىنىمىز كەڭ بايتاق «ۇش وزەن قاينارى» ۇڭىرىنەن مىڭ ماشاقاتپەن وسى ءتورت دوگگى كۇشىگىن تاۋىپ اكەلىپ، اكەمە ءومىرىنىڭ سوڭى كەزدەرىن كوڭىلدى وتكىزسىن دەگەن ەكەن. امال قانشا، اكەم الدەقاشان كوز جۇمىعان، دوگگى بەلىشتايتىن قۇانش پەن شاپىتتان ەندىگارى يىگىلىكتەنە المايتىن بولعان.

ءتورت دوگگى كۇشىگىنىڭ ەكەۋى ەركەك، ەكەۋى ۇرعاشى؛ ەكەۋى شىمقاي قارا، ەكەۋى سار اياق، قارا ءتۇستى. دادىرىنجىلىدىڭ ۇلى چاڭبا: — بۇلاردى اعالى — قارىنداس ەكەۋىنە اپەكەلى — ءنىلى ەكەۋىن جۇپىتاپ. اكەلدىم. بۇل بەينە ءبىزدىڭ ساحاراداعى وراي قۇدالىققا ۇقسايدى، — دەپ تۇسىندىرە كۇشىكتەردى ەكى — ەكىدەن جۇپىتاپ قويدى.

ءبىز شەشەم ءبارىمىز كۇشىكتەردى ءبىر — بىردەن بالاشا قۇشاعىمىزعا الپ، سولاردىڭ قىزىعىمەن قوناعىمىزدى ۇمىتىپ قالپىپىز. مەن چاڭبادان بۇلارعا ات قويدىڭ با؟ دەپ سۇرادىم. ول ءالى ات قويسىلماعانىن ايتتى. ءبىز تالاسا — تارماسا ولارعا ات قويدىق، ەڭ مەلجەمدى بىرەۋىنىڭ اتى گىڭرى سىنگە، ونىڭ «قارىنداسىنىڭ» اتى ناھرى بولدى. ەڭ كىشكەنە ۇرعاشى كۇشىككە گىرى دەپ، ودان ءبىراز